

Marton Péter

9/11 hatása kül- és biztonságpolitikai helyzetünkre

Hazánk 2001. szeptember 11-ét követően – ahogyan azelőtt is – elsősorban közvetetten volt érdekelt abban, hogy a terrorizmus elleni globális fellépés aktív résztvevője legyen, és ennek során sok hasonló helyzetben lévő országgal együtt az elvárásokon keresztül alkalmazkodott az átforgálódott, új világpolitikai környezethez. A New York-i és a Pentagon elleni merényleteket követő időszakban jelentkezett kényszerek kül- és biztonságpolitikánkra gyakorolt hatásának felmérése végett ez a cikk előbb áttekintést nyújt Afganisztán mai helyzetéről és az ezzel kapcsolatos biztonságpolitikai kihívások alakulásáról, majd fogalmi kereteket és vizuális segédletet kínál biztonságpolitikai helyzetünk változásának értelmezéséhez és az elmúlt tíz évben szerzett külpolitikai tapasztalataink rendszerezéséhez.

Afganisztán helyzete napjainkban

Miközben a terrorizmus elleni fellépés kétségtelenül vezetett eredményekre az elmúlt egy évtized során, ennek bizonyos értelemben jó ideje az Afganisztán-politika látja kárát. A nyugati országokban az al-Káida részéről sok áldozatot követelő, sikeres támadás hosszú ideje nem történt, és emiatt a figyelem lankadóban van. Az afganisztáni misszióhoz korábban sem sikerült elegendő erőt kiállítani az erők létszámának folyamatos növelése mellett sem, mára pedig az erők létszámának növelése teljesen lekerült a napirendről. Az elmúlt egy évtized – különösen a terrorizmus elleni hadjáratához hozzákapcsolt iraki háború következményeként – túl sokba került, és a 2007–2008 során kezdődött gazdasági válság következtében jelenleg a védelmi megszorítások időszaka következik. Ez nem teszi lehetővé egy igazán jó – és elkerülhetetlenül költségesebb – megoldás keresését.

Stratégia helyett Afganisztánnal kapcsolatban így ma főként a kivonulási ütemtervek vannak terítéken. A nyugati érdekek afganisztáni védelmezésének emellett alapvető eleme lenne az afgán hadsereg megerősítése, ezzel kapcsolatban azonban aggasztó jel a magas dezertálási arány, illetve az egyenruhában merényleteket elkövetők, például a kiképzőik ellen forduló szórványos jelensége. A hadsereg etnikai arányai sem engednek biztonnággal arra következtetni, hogy ez az erő egy napon majd egész Afganisztánban maradéktalanul elfogadtathatja magát a rend fenntartójaként. A tisztikar egyértelműen tádzsik dominancia alatt áll, a pastún katonák aránya pedig nagyon alacsony. A tálibok kényszerű bevonása valamiféle hatalommegosztásba – amellett, hogy kétes, milyen eredményekre vezetne a jövőben – döcögösen halad. A katarai és németországi megbeszélések az Egyesült Államok és a tálibok egy képviselője között a közelmúltban azért feneklettek meg egy

időre, mert a Karzai afgán elnök környezetében állók kiszivárogtatásokkal szabotálták a tárgyalásokat, miután úgy érezték, hogy bizonyos alapvető kérdések kapcsán figyelmen kívül hagyták őket. Ezzel együtt jelenleg újra napirenden szerepel a lehetőség, hogy a tálibok Katarban egyfajta képviselőket nyitnának. A tárgyalások nehézségének legfőbb forrása a tálib „tárgyaló fél” egységességének a hiánya, illetve a háttérből sok szálát mozgató Pakisztán. Utóbbi kellemetlen befolyásának ellensúlyozása végett zajlik az afganisztáni hadszíntér logisztikai ellátásának az eddiginél nagyobb léptékű átalakítása. A tervek szerint az év végére az Oroszország és a Kaukázus felől Afganisztánt Közép-Ázsián keresztül elérő Északi Elosztóhálózatnak kell biztosítania az afganisztáni utánpótlás 75 százalékát. Ez elég ambiciózus cél, de az előrelépés ebben az irányban mindenképpen növelheti a Nyugat mozgásterét Pakisztánnal kapcsolatban.

Eközben Afganisztán döntéshozói vélekedések szintjén mutatkozó eljelentéktelenedésének sajátos, összességében meglepő mutatója lehet, hogy Líbiában a Nyugat jelentős tiltakozás nélkül elfogadta Abdelhakim Belhádzsot Tripoli katonai parancsnokaként, pedig Belhádzs a brit *Telegraph* számára még márciusban adott interjújában elismerte, hogy 2001-ben Afganisztánban harcolt a „külföldi invázió” ellen. Ebben nyugati részről leginkább talán az iszlámista áldozati narratíva egyfajta megcáfolására mutatkozik törekvés. Az Egyesült Királyság kormánya ma már sajnálja, hogy segítettek Kaddáfi rezsimjének Belhádzs rács mögé zárásában még 2004-ben, az előző brit kormányzat szerencsétlen megközelítésének tudva be a történeteket, és ebben az arab tavasz kontextusa – a döntéshozók által érzékelt nyomás, hogy az arab világban élők emberi

jogaival kapcsolatban látványosan kiálljon a Nyugat – fontos szerepet játszik.

A terrorizmus és az al-Káida megszervezetének helyzete napjainkban

A trendekből mindig kiolvasható a terrorizmusnak valamilyen aktuális arca. Ezzel kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy a „vallásos terrorizmusként” számon tartott szeptember 11-i New York-i támadások rendkívüliek voltak, és nem a terrorizmusnak ezt a bizonyos tipikus arcát tükrözték. Ha a terrorizmus valóban tipikus arcát a különféle, nyilvánosan elérhető adatbázisok és összesítések alapján, az előfordult incidenseket kategóriákra bontva nézzük, a nyugati világban a terrorizmusnak minősíthető politikai erőszak leggyakoribb motíválói a szeparatista és a szélsőséges baloldali és jobboldali ideológiák. Ez máig nem változott.

A terrorizmus-szakértők és a média ugyanakkor sokat beszélnek napjainkban „magányos farkasokról” vagy angol kifejezéssel *solo operator*okról. Egyesek szerint ezek előfordulásának növekvő gyakorisága ma jellemző trend. Létezik azonban olyan összesítés is, amelynek alapján a magányos farkasoknak tulajdonított incidensek részaránya ugyan nőtt, a számuk viszont lényegesen nem változott az elmúlt évtizedekben. Hogy egyes szakértők mégis a jelenség terjedéséről beszélnek, abban közrejátszhat az is, hogy a média figyelmében nagyobb arányban részesülő iszlámista terroristák soraiban is megjelentek a többé-kevésbé „magányos” farkasok, mint például a Fort Hood-i lövöldöző, Nidal Malik Hasszán, vagy – hogy európai példát is említsünk – a koszovói származású Arid Uka, aki a frankfurti repülőtéren or-

vul támadt átutazóban lévő amerikai katonákra idén tavasszal. Az iszlámista terrorizmus arculatának ez a változása egyébként nagyrészt a terrorizmus elleni fellépés eredménye. A szélsőséges iszlámista hálózatok kénytelenek több hangsúlyt fektetni az interneten keresztüli propagandára, a Nyugaton élő muszlimok erre fogékony, kis részének esetében a „self”-radikalizáció támogatására – éppen azért, mert a kívülről közvetlenül irányított szervezés nehezebbé vált számukra.

Eközben ezzel a témával összefüggésben sem árt azonban hangsúlyozni a nem iszlámista indíttatású magányos farkasok jelentőségét: elég itt Anders Breivik nyári ámokfutására utalni. A magányos farkasokkal kapcsolatban az jelenti a legnagyobb kihívást, hogy az ő százsázalékos korai felderítésük demokratikus körülmények között lehetetlen.

Ugyanakkor az nagyon is fontos kérdés, hogy a terrortámadások kivitelezésének útjában milyen akadályok vannak. Az al-Káida megszervezetének – pontosabban annak, ami abból megmaradt – ma sokkal nehezebb egy akciót háborítatlanul előkészítenie. Nincsenek olyan biztonságos kiképzőtáboraik, mint amilyenek valaha Afganisztánban voltak. Ma pakisztáni területen van a bázisuk, de ott is elérhetők dróncsapásokkal – éppen Afganisztánból –, illetve olykor a pakisztáni biztonsági szervek is érdekeltek némelyikük elfogásában. Fontos vezetőket vesztek el 2001 óta Halid Sejk Mohamedtől Oszama bin Ladenen át a nyár vége előtt megölt Atíjah Abdelrahmanig. Nehezebben tudnak kapcsolatot tartani egymással, és ezzel párhuzamosan a műveleteik megvalósításához szükséges pénzeket is nehezebben mozgatják. Az észak-amerikai és az európai országokba biztonságos módon – tehát nem illegális határátlépőként és menedékkérel-

mezőként – bejutni is nagyobb kihívás. A nyugati titkosszolgálatok pedig sokkal jobban odafigyelnek ma a Pakisztán határmenti területeire utazó saját állampolgárokra, és az onnan visszatérőkre, mint 2001. szeptember 11-ét vagy a madridi és a londoni terrortámadásokat megelőzően. Ha hinni lehet a brit biztonsági források által nyilvánosságra hozott információknak, az Egyesült Királyságból a 2001 óta eltelt időszakon belül 2004–2007 volt az a periódus, amelynek során a legtöbb brit állampolgár jutott kiképzéshez a különféle dzsihádisták frakciók kiképzőtáborában, jellemzően Pakisztán törzsi területein. Ezzel párhuzamosan a német hírszerzési források is enyhe csökkenést jeleznek a jelenleg Pakisztánban tartózkodónak sejtett németországi szélsőségesek lehetséges számát illetően.

Éberségre azonban továbbra is szükség van. Brit források szerint három-négyezer brit állampolgár juthatott valamiféle kiképzéshez Afganisztánban és Pakisztánban 2007-et megelőzően. A Német Szövetségi Bűnügyi Hivatal 2010-ben 70 és 220 közöttire tette azoknak a német állampolgároknak a számát, akik addigra kiképzést kaphattak Afganisztán és Pakisztán térségében. Emellett évi négyszázezernél több utazásra kerül sor ilyen vagy olyan céllal csak az Egyesült Királyság és Pakisztán relációjában. Közben pedig Szomália és Jemen jelentősége is megnövekedett az Európából és Észak-Amerikából érkezőket harci tapasztalattal ellátni képes terepként. Egy-egy támadó és egy-egy támadás pedig minden óvintézkedés ellenére sikeres lehet.

Eközben figyelemmel kell lenni a világ egyéb régióira is. Tálás Péter megjegyzi, hogy „2004 és 2011 között a világon elkövetett összes terrorista merénylet 80 százalékát követték el muszlim többségű, vagy jelentős (...) muszlim kisebbséggel rendelkező országban”, ezen belül túlnyo-

mórész Afghánisztánban és Irakban, ahol „a nemzetközi közösség ezen országokkal szembeni fellépése is hozzájárul a terrorfenyegetettség fokozódásához (...) azzal, hogy a megdöntött rendszerek helyére képtelen volt stabil államhatalmat állítani”. Érdekes észrevenni és nevének nevezni ennek a jelenségnek az egyik okát: a Nyugaton megteremtett biztonság a világ bizonyos pontjain jelentkező, a „szent háborúra” alkalmat kínáló instabilitással együtt az iszlámista terrorizmusnak egyfajta (nem tudatos) „eltérítésével”, terelésével jár.

Egyéb biztonságpolitikai vonatkozású kérdések és az összkép

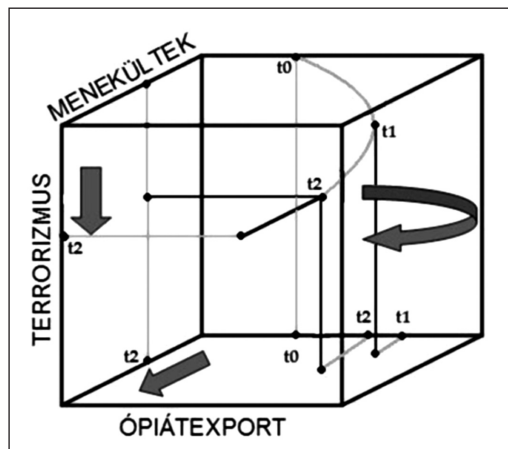
Ha az Afgánisztánnal kapcsolatos biztonságpolitikai kérdésekről beszélünk, jellemzően figyelmet kap a terrorizmus fenyegetése mellett a heroinkereskedelem és úgynevezett „forrása”, a máktermesztés – bár a heroin előállításához szükséges prekursor anyagok kereskedelme is egyfajta „forrás” eközben a nyugati világban –, illetve a menekültek kérdése, akik máig tömegesen tartózkodnak Afgánisztán területén kívül. Utóbbi kérdéssel kapcsolatban gyorsan leszögezhető ugyanakkor, hogy az ő biztonságpolitikai jelentőségük az őket tömegesen befogadó Iránon és Pakisztánon túl könnyen kétségbe vonható, illetve hogy a menekültügyi helyzet terén 2001 óta javulást jelent, hogy több millióan visszatértek Afgánisztánba (még ha az ő sorsuk ettől nem is alakul feltétlenül megnyugtatóan).

A kábítószerhelyzet 2001 után sokáig romlott, és a nagyrészt már Afgánisztán területén belül előállított heroin alapanyagául szolgáló ópium termelése a becslések szerint 8890 tonnáig emelkedett 2007-re. Azután viszont némi visszaesés következett

be, és a 2009-es becsült termelés „csak” 7754 tonna volt. Ezt tehát akár valamiféle javulásként is figyelembe vehetnénk, okai azonban nem egyértelműek. Erős a gyanú, hogy a kereskedők jelentős mennyiséget halmoztak fel a különféle ópiátokból – nem csak Afgánisztánon belül – a piaci árak csökkenése miatt, későbbre tartalékolva az értékesíthető készletek egy részét. Emellett a búza világgpiaci árának a változása is gyakorolt egyfajta hatást, miután a gabonatermelés valamivel kifizetődőbbé vált, még a kedvezőtlen afgánisztáni mezőgazdasági körülmények közepette is. A heroinkereskedelem elsődleges célpontjának számító Európában pedig az úgynevezett „legális kábítószer”, tehát a szintetikus előállított kábítószer szabályozási réseket kihasználó kereskedelem lendült fel az elmúlt években.

Ha mindezek alapján az afgánisztáni biztonságpolitikai kihívásnak három – a közbeszédben leggyakrabban előforduló – összetevőjét vesszük figyelembe, egy háromdimenziós ábrán mutathatjuk be a helyzet változását, egyszerre jelezve az elmozdulást

Az afgánisztáni biztonságpolitikai kihívás háromdimenziós változása, 2001–2011

mind a három kérdésben (terrorizmus, kábítószer-kereskedelem, menekültek).

Szükséges élni bizonyos leegyszerűsítésekkel is a látvány áttekinthetősége érdekében. Így például *Az afganisztáni biztonságpolitikai kihívás háromdimenziós változása* című ábrán nem egy igazi kocka perspektivikus ábrája látható, hanem a két dimenzióban tetszetősebben ható Necker-féle kockaillúzió (egy olyan, szabálytalan test kétdimenziós ábrája, amelynek az olvasó nézőpontja szerinti hátlapja valójában nagyobb alapterületű, mint az előlap). Emellett pedig nem tisztázott a három tengely mentén bemutatott „fenyegetések” mértékegysége – ennek a menekültek esetében lehet a legnagyobb lehetősége, ahol a jelenlétük fenyegetésként történő meghatározása is vitatható, sőt etikailag is problémásnak nevezhető. Az ábra ezzel együtt tükrözi a terrorizmus visszaszorítása, illetve a menekültek egy részének hazatérése nyomán jelentkezett javulást, illetve a kábítószerhelyzet terén a negatív trend pillanatnyilag tapasztalható megfordulását.

Magyarország biztonsági helyzetének változása az afganisztáni műveletekkel összefüggésben

Magyarország biztonságára az eddig leírtak közvetlen hatása elhanyagolható, áttételesen viszont nem jelentéktelen. Fontos ezzel kapcsolatban leszögezni, hogy bár az afganisztáni szerepvállalás kormányzati indoklásában mindig szerepeltek a nemzetbiztonsági érdekekkel kapcsolatos hivatkozások, ezekben a dokumentumokban hangsúlyt kapott a NATO közös teherviselésében való méltányos részesedés szüksége is, tehát a szövetségesi kötelezettségek teljesítése.

A minimális, országunk biztonságára gyakorolt hatás tekintetében a helyzet felmérése végett az alábbi adatok emelhetők ki.

Hazánk esetében a terrorizmus elleni védekezés természetesen diktálja különféle intézkedések megtételének, illetve fenntartásának a szükségességét, és területünkön található olyan célpontok, amelyek egy terrorszervezet nézőpontjából adott esetben támadásra érdemesek lehetnek. Ezzel együtt a legfenyegetettebb európai országok, amelyek együttes részesedése az összes incidensen belül több mint 90%-os, Spanyolország, Franciaország, az Egyesült Királyság és Görögország.

Az Afganisztánból érkező kábítószerrel kapcsolatban elsősorban a különféle ópiumok (ópium, heroin) kereskedelme bír jelentőséggel, amelyek közül hazánkban különösen a heroin kereskedelme jelent kihívást a rendvédelmi szervek számára. A fogyasztásból is erednek problémák – például hogy évente néhány tucatnyi magyar állampolgár meghal túladagolás következtében –, s a térségen áthaladó tranzitforgalom is jelentőséggel bír. Ez a forgalom a Nyugat-Balkánon a megszilárdítani kívánt politikai struktúrák aláásására alkalmas a szervezett bűnözés megerősítésén keresztül, így ennek kapcsán is jelentkezik tehát fontos magyar érdek – ezeknek a folyamatoknak az ellensúlyozása. A meghatározó kereskedelmi útvonal Afganisztán felől Iránon és Törökországon halad át, majd a dél-balkáni (Görögország, Macedónia, Albánia, Olaszország) és az észak-balkáni (Bulgária, Románia, Magyarország és Ausztria) folyosókra válik szét. Emellett pedig halad át heroin a „Selyemút” irányából, azaz Közép-Ázsia felől is (ennek az egyik ága is érinti hazánkat). A balkáni útvonal ma egyértelműen fontosabb, mint a Selyemút, és ezen belül is a hazánkat elkerülő déli ág kap nagyobb jelentőséget.

Az Afganisztánból érkező menekülteknek gyakran tömeges érkezéséről beszél a magyar sajtó, látni kell azonban, hogy a számok alapján nem beszélhetünk „afgán menekültáradatról”. A közhiedelemmel ellentétben az afgán menedékkérők nem is a legnagyobb létszámú csoport a határt illegálisan átlépőkön belül. 2010 első hét hónapjában a rendőrség adatai szerint 901 ukrán állampolgár kelt át illegálisan a magyar határon, és ennél kevesebb, csupán 679 afgán nemzetiségű személy. 2011 első nyolc hónapjában a Szegedi Határrendészeti Kirendeltség adatai szerint 1800 határsértő között több mint háromszázan voltak afgánok, ám a legnagyobb csoportot itt sem ők tették ki, hanem a szerb állampolgárságú személyek. Tény azonban, hogy a schengeni határ külső oldalán, például Szerbiában egyes helyeken – így Szabadka körzetében is – mostanra tömegesen jelennek meg Afrikából és Ázsiából érkezett menekültek, köztük afgánok is. Tudnunk kell azonban, hogy a migráció ilyen áramlatait rövid távon megfékezni nem lehetséges, és így ezt a célt nem célszerű közvetlenül az afganisztáni magyar szerepvállaláshoz kapcsolni.

Mint ezekből az összesítésekből kirajzolódik, összességében a terrorizmus miatt, illetve a kábítószer-kereskedelem ügyében adott bizonyos mértékű közvetlen érdekltség az afganisztáni misszió sikerében, ám ez önmagában nem lett volna elegendő hazánk részvételéhez az ott zajló műveletekben.

Szeptember 11. hatása a magyar külpolitikára

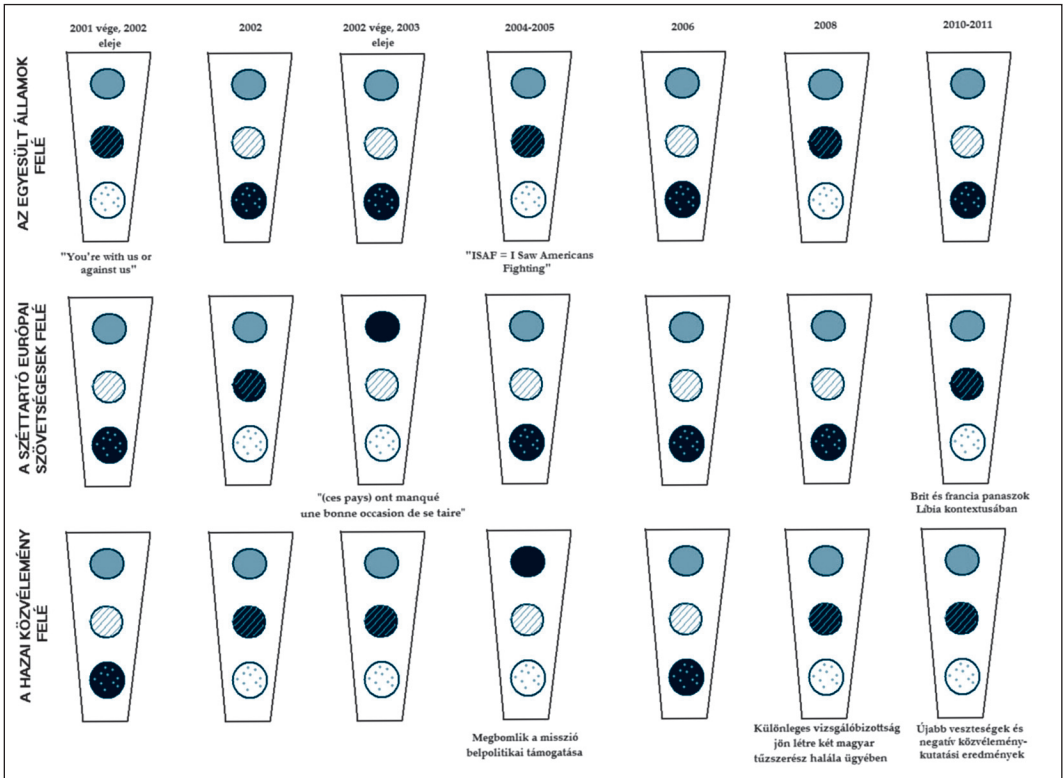
Ha abból indulunk ki, hogy minden, ami szeptember 11. után történt, legalább egy kicsit a szeptember 11-i események *következménye* is volt, egy ilyen áttekintés ré-

szeként megtehetnénk, hogy egyszerűen bemutatjuk az elmúlt tíz év magyar külpolitikáját. Ez azonban nem volna célravezető. A mélyebb megértés és a vitaébresztés céljával ezért egy olyan fogalmi séma alapján érdemes röviden mérleget vonni, amely hozzásegít az elmúlt tíz évben történeteknek számos részletének elvont elrendezéséhez. Másképpen szólva az alábbiakban az események mélyebb rendszerezése a cél, és ehhez vizuális segédletet *A magyar külpolitika háromirányú ratifikációs kihívása...* című ábra nyújt.

A vizsgálódás tárgya tehát az a háromirányú kihívás, mely a magyar külpolitika számára a 2001. szeptember 11. óta eltelt időszakban kifejezetten akutra váltott. Három stratégiaileg kulcsfontosságú irányban kellett a magyar külpolitika számára egyfajta közvetett jóváhagyást megszerezni: nevezetesen a hazai közvélemény, az Egyesült Államok és – esetenként – a nyugat-európai szövetségeseink, partnerországaink részéről.

A külpolitika-elemzés területén az ilyen jellegű jóváhagyás, vagyis a ratifikáció fogalma jóval tágabb, mint hogy csupán nemzetközi megállapodások belső, törvényhozási jóváhagyására vonatkozzon. A ratifikáció a beleegyezést jelenti azt illetően, hogy egy szereplő magára nézve érvényesnek vesz valamilyen más által hozott döntést, vagy legitimként elfogadja magára nézve egy másik szereplő által tett lépés következményeit. A szakirodalom számol azzal a lehetőséggel, hogy az ilyen, a politika konfliktusos folyamatára jellemző ratifikációs játszmák több szinten játszódhatnak le egyszerre, párhuzamosan, és például egy kérdés kapcsán egy kormány számára egyszerre kell esetleg megküzdeni a hazai érdekcsoportok vagy a közvélemény nagyobb részének az ellenállásával, és azzal egyidejűleg a külső

A magyar külpolitika háromirányú ratifikációs kihívása 2001 és 2011 között

szereplők nyomásgyakorlásával is. A hazai és a nemzetközi szint egyszerre terepe tehát ugyanazoknak a politikai folyamatoknak, és ezért is emlegetjük ezt gyakran a külpolitika-csinálás „kétszintű játszámaként”. A jelen áttekintés a „kétszintű játszámát” fogalmi értelemben annyiban fejleszti tovább, hogy a „nemzetközi szintet” több elemre bontja, és az ott zajló ratifikációs játszámát többirányúnak mutatja be – tekintettel arra, hogy különböző irányból érkező, egymással bizonyos esetekben ütköző elvárásoknak kell megfelelni, ahogyan ez az itt tárgyalt esetben is történt, velünk.

Ennek szemléltetésére közlekedési lámpákhoz hasonló ábrákkal élünk, amelyek az el nem fogadás szélsőséges esetében pirosra válhatnak: ilyenkor az adott, stra-

tégiai jelentőségű irányból különösen heves ellenállás tapasztalható külpolitikánk valamilyen vonatkozásával kapcsolatban. Ilyen tiltó vagy elutasító jelzés jöhet a már előre jelzett módon a hazai közvélemény felől is, vagy akár a nemzetközi szintről, az Egyesült Államok, vagy éppen bizonyos nyugat-európai szövetségesek irányából is. Az *ábra* egy lehetséges változata a történetek bemutatásának – és természetesen minden elemében vitatható. Az alábbiakban az ábrán megjelenített állításoknak a szöveges kifejtése is olvasható.

A kezdet kezdetén, 2001. szeptember 11-én a lámpa az Egyesült Államok részéről sárgára vált, miután a terrorizmus ellen a Bush-kormányzat elkötelezett együttműködést várt mindenkitől. „Velünk vannak,

vagy ellenünk ebben a terrorizmus elleni háborúban” – fogalmazott George W. Bush elnök 2001. november 6-án, egy Jacques Chirackal közös sajtótájékoztatón. Magyarország tekintetében ennek belpolitikai vonatkozása is volt. Csurka István „az elnyomottak globalizmus elleni válaszcspásaként” értelmezte első reakciójában a szeptember 11-én történeteket, és ez is befolyásolta a többi politikai szereplő koalíciókötési hajlandóságát a MIÉP irányában a következő évi választások során. Ezen felül persze az elvárásoknak való megfelelés legfontosabb eleme az akkor még csak kibontakozóban lévő afganisztáni misszióhoz való hozzájárulás volt – ez már 2003 előtt elkezdődött, amikor is orvosokat és törzstiszteket küldtünk oda.

Az ábrán ez után következő két oszlopban érdekes folyamat figyelhető meg. A nyugat-európai szövetségesek közül néhányan letérnek az Egyesült Államok elkötelezett támogatásának útjáról – pedig korábban a NATO még az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkelyét is érvényesítette Afganisztán és az al-Káida jelentette fenyegetés vonatkozásában. Franciaország és Németország Irak ellen foglalt állást, és ezzel párhuzamosan az európai közvélemény jelentős része mozdult meg az újabb öbölháború ellen tiltakozva. A továbbra is támogatást, illetve kifejezetten Irak ügyében első sorban szimbolikus támogatást váró Egyesült Államok részéről Donald Rumsfeld védelmi miniszter ezért egy újságírói kérdésre válaszolva kijelentette: „Ön Európáról beszélve Franciaországra és Németországra gondol. Én viszont nem.” A NATO új, keleti tagjaira, az „új Európára” irányította ezzel a figyelmet, akik közül nem sokkal ezt követően, január 30-án Lengyelország, Csehország és Magyarország is aláírta a „nyolcak leveleként” elhíresült dokumentumot, amely a terrorizmus elleni egységre és

Szaddám Huszein (vélt) tömegpusztító fegyvereinek a leszerelésére szólított fel. Más, később határozó kelet-európai országok február 6-án aláírtak egy hasonló jellegű dokumentumot (a „vilniusi levelet”). Utóbbiak között volt Románia és Bulgária is, amelyek esetében az európai uniós csatlakozás akkor még csak kilátás volt. A visegrádi országok csatlakozási szerződéseinek aláírására az EU-tagállamok általi ratifikációt követően csak április 16-án, Athénban került sor, és az ezzel kapcsolatos problémák lehetőségére Chirac francia elnök nem mulasztotta el felhívni a figyelmet. „Az Európai Unióba való belépés feltételez egy minimális odafigyelést a többiekre (...) azt hiszem, [ezek az országok] elszalasztottak egy jó lehetőséget, hogy hallgassanak” – kommentálta a történeteket Jacques Chirac. Az ábra harmadik oszlopának középső sorában emiatt vált a lámpa pirosra, bár azt érdemes hozzátenni, hogy ezt nem érdemes kifejezetten tiltásként értelmezni. Chirac elutasítása végső soron inkább zavarónak szánt jelzés volt, amely kétségtelenül gyakorolt hatást a magyarországi közvéleményre is, sokakban határozottabban tudatosítva az iraki háború legitimitásának vitatottságát.

A 2003 nyarán lengyel parancsnokság alatt Irakba telepített szállítózászlóaljunk missziójának maradéktalan véghezvitele Magyarország számára végül részben emiatt vált lehetetlenné. A Dél-Irakban tevékenykedett logisztikai zászlóaljunk 2004. június 17-én elszenvedett veszteségére – Nagy Richárd szakaszvezető halálára –, vagy még korábban az al-hillahi bázis elleni 2004. február 18-i támadásra a közvélemény aggodalommal és kétségekkel reagált. Ilyen aggodalmak és kétségek a kezdettől jelen voltak, és ez megbontotta a misszió összpárti támogatását a parlamentben. Nyíltan az MDF állt ki a misszió

folytatása ellen, és már 2003-ban javasolta a parlamentben a katonák hazahozását. Ezzel együtt azonban a többi párt részéről is megfogalmazódtak kritikus érvek, és összességében ez vezetett az eleve vitatott szerepvállalás befejezéséhez. Érdeemes megfigyelni ezen a ponton a szinkron hiányát: a magyar közvélemény, illetve azon keresztül a magyar belpolitika lámpája akkor váltott pirosra, amikor kormányzati szinten Európa egésze már lényegében a támogatását adta az iraki misszióhoz, még ha burkoltan is. Fontos, részleges kivétel volt ezen a téren azonban Spanyolország, aminek jelentőséget ad, hogy a 2004-es, éppen Irakkal összefüggésben történt madridi terrortámadások a magyar közvélekedésre is hatást gyakoroltak. Végző soron azonban a kivonulás jelentősége minimális volt, mivel az iraki vállalkozáshoz az Egyesült Államok a partnerei nagy részétől nem annyira az effektív hozzájárulást várta – megelégedett a szimbolikus szerepvállalással is, és ennek is leginkább 2003-ban volt jelentősége.

Ekkorra azonban már jelentkezett az európai szövetségesek iránt megfogalmazott amerikai elvárásaként a komolyabb afganisztáni hozzájárulás igénye. A tálib gerillaháború újraéledésével párhuzamosan 2004–2005-re elterjedt az amerikai katonák soraiban az „ISAF = I Saw Americans Fighting (Amerikaiakat láttam harcolni ott)” szlogen (és ennek csúnyább változatai is léteztek). Magyar részről megindult a lehetőségek felmérése, és megszületett az elhatározás, hogy a kint tevékenykedő lövészsorozat szintjéről elmozdulva egy Tartományi Újjáépítési Csoport vezetését átvéve kellene növelni hozzájárulásunkat. Ez 2006 szeptemberére megtörtént, és ezt akkoriban a hazai közvélemény markánsan nem ellenezte. Az összpartí támogatás adott volt, a döntés az ENSZ-felhatalma-

zással folytatott NATO-műveletre vonatkozóan zökkenőmentesen megszülethetett, a nyugat-európai szövetségesek pedig ekkorra nagyrészt maguk is az amerikai kapcsolatok javításának a lehetőségét keresték Afganisztánban.

Ez a készségesség azonban nem volt elegendő a misszió megfelelő megerősítéséhez, különösen nem a növekvő kihívást jelentő, romló biztonsági helyzetben. A szükséges erők kiállításáról folyamatosan konfliktusokkal terhelt egyeztetések zajlottak. Magyarország is bővíteni kényszerült portfólióját. 2009-re elvállaltuk többek között egy műveleti kiképző és összekötő egység és egy Különleges Műveleti Csoport Afganisztánba telepítését, ezzel válaszolva az amerikai „lámpa” sárga jelzésére. Eközben viszont jelentős kelet-európai – így többek között magyar – személyiségek nyílt levelet írtak Barack Obama elnöknek, figyelmeztetve, hogy „a közép- és kelet-európai országok már nincsenek az amerikai külpolitika érdeklődésének közép-pontjában”, és ezért „az Egyesült Államok erősítse meg újra elkötelezettségét európai hatalmi státusa mellett”. Ezért cserébe a levél aláírói azt vállalták: „nekünk azon kell lennünk itthon, országainkban, hogy (...) meggyőzzük vezetőinket és társadalmainkat egy globálisabb világszemlélet szükségességéről”. Az utóbbi téren nehézségként jelentkezett az afganisztáni misszió során elszenvedett veszteségek elfogadtatása. 2008-ban a reakciókra tekintettel két tűzszünetünk halálának körülményeit különleges vizsgálóbizottság tekintette át, 2010-ben pedig a *Népszabadság* online kiadása nem reprezentatív, internetes közvélemény-kutatási, vagy inkább egyfajta „véleménykutatási” eredményt közölt, mely szerint alig egy hónappal két katonánk halálát követően a válaszadók 52%-a ellenezte „részvételünket a NATO afganisztáni misz-

sziójában”. Ezt az eredményt az ábra figyelembe veszi, ám hozzátehető, hogy csak feltételesen. Az eredmény valódi adatként a megkérdezés időzítésére és módjára tekintettel nehezen vehető figyelembe, és eközben a támogatás pontos mértékét illetően egyéb források máshogyan tájékoztatnak – egy reprezentatív felmérésre hivatkozva Szekeres Imre honvédelmi miniszter 2008 májusában például „nagyon magas” támogatottságról beszélt.

2009 vége óta az afganisztáni misszió nem „nyílt végű” vállalkozás. 2011 nyarát követően világosan megindult a hozzájárulások csökkentése – bár ezzel párhuzamosan a hozzájárulás praktikus, lehetőség szerint minél hasznosabb átalakítására is szükség lesz részünkről is, és ezen a téren maradnak elvárások velünk szemben. Az amerikai lámpa ezzel együtt zöldre vált, mivel a kívánatos hozzájárulásról szóló vita bizonyos értelemben okafogyottá vált. Sajnos nem azért, mert az Egyesült Államok mostanra maradéktalan megelégedését lelte volna partnerei magatartásában. Ellenkezőleg – ahogyan ennek a közelmúltban Robert Gates leköszönő védelmi miniszterként hangot is adott.

Az idén márciusban kezdődött líbiai beavatkozás során a francia–brit vezetésű NATO-műveletekben az Egyesült Államok már (viszonylag) háttérbe húzódó szerepet választott, és a koalíciós teherviselés terén a nyomásgyakorlással járó elvárások ezúttal nyugat-európai szövetségeseink irányából jelentkeztek. Ugyan tripoli nagykövetségünk összekötő-közvetítő szerepe jelentett egyfajta pozitív érvet a líbiai műveletekből, illetve a felkelők aktívabb támogatásából való kimaradás mellett, végső soron a NATO „tenni képtelen” tagjaként kaptunk besorolást mi is – ezért a sárga jelzés a megfelelő helyen, az ábra jobb szélső oszlopának második szintjén.

Összegzés

2001. szeptember 11. hatása Magyarországon kül- és biztonságpolitikai helyzetére az elmúlt tíz évben nem elsősorban a biztonságunkat aláásni képes különböző fenyegetések és kockázatok trendjeiben, mint inkább a külpolitikánk mozgásterét megszabó keretek kijelölésében érhető tetten. „Euroatlanti” integrációs törekvéseink „euro” és „atlanti” vonatkozásainak összehangolása bizonyos értelemben nehezebbé vált az iraki háborút megelőző időszakban, bár ezek a problémák ideiglenesnek bizonyultak. 2011-re azonban a NATO jelentős nehézségek elébe néz, még akkor is, ha a transzatlanti „nyáj” újra nagyrészt együtt mozog, és Franciaország például újra teljeskörűen vesz részt a NATO katonai testületeiben és szervezeteiben.

A problémák legfőbb forrása, hogy az Egyesült Államok stratégiája változóban van, és a védelmi költségvetések Washingtontól Budapestig mindenütt csökkennek. A líbiai háború kontextusában brit és francia részről elhangzottak olyan kijelentések, miszerint azok az országok, melyek a NATO-tagságukra egyfajta „biztosítási kötvényként” tekintenek – angolul az *insurance policy* egyfajta ironikus utalás a *security policy*, vagyis a biztonságpolitika kifejezésre –, ideje, hogy ezért a biztosításiért magasabb díjat fizessenek. Ez önmagában nem kezelhetetlen kihívás, ám a visegrádi országokkal és más partnerekkel együtt a jövőben többet kell tenni a kölcsönösen hasznos védelmi együttműködés terén, az afganisztáni kivonulás kapcsán pedig fontos a közös teherviselésben való részesedés arányának felelősségteljes megőrzése – a PRT jövőbeni távozását követően a hozzájárulás átalakításán keresztül. ■

Források

- Burke, Jason: Smoke and Dust. 9/11 Anniversary, Theworldtoday.org, August-September 2011.
<http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/twt08911burke.pdf>.
- Marton Péter – Wagner Péter: Hungary's involvement in Afghanistan: Proudly going through the motions? In Hynek, Nik – Marton Péter (eds.): *Statebuilding in Afghanistan: Multinational contributions to reconstruction*. London, 2011, Routledge.
- A magyarok többsége kivonulna Afganisztánból. *Népszabadság Online*, 2010. szeptember 18.
http://nol.hu/belfold/20100918-a_magyarok_tobbsege_kivonulna.
2010. év első hét hónapjának határrendészeti helyzete.
<http://www.police.hu/statisztika/archivum/hatarrend1007.html>.
- Tálas Péter: Európa terrorfenyegetettségéről – a számok tükrében. *Nemzet és Biztonság*, 2010. 9. szám.
- Tálas Péter: A világ terrorfenyegetettségéről a számok tükrében. *ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont – Elemzések*, 2011/7.
- TE-SAT: Europol's EU Terrorism Situation and Trend Report.
<http://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/te-sat2011.pdf>.
- A tavalyinál negyedével több az illegális határsértő.
http://www.vasarhelyihirek.hu/a_tavalyinal_negyedevel_tobb_az_illegalis_hatarserto.
- WCO: Customs and Drugs Report 2010. World Customs Organization.
http://www.wcoomd.org/files/1.%20Public%20files/PDFandDocuments/Enforcement/WCO_Customs_Drugs_2010_public_en.pdf.
- WDR: World Drug Report 2009. UNODC.
http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2009/WDR2009_eng_web.pdf.
- Bizottsági tájékoztató a honvédségről és Afganisztánról.
http://www.honvedelem.hu/cikk/3/11398/szerekes_imre_a_honvedsegrol_afganisztanrol.html.